

W NUMERZE:

str. 3 PIOTR OGRODZKI
20 LAT W SŁUŻBIE OCHRONY ZABYTEKÓW

str. 6 KATARZYNA ZIELIŃSKA
INFORMACJA NA TEMAT ZAGROŻENIA
PRZESTĘPCZOŚCIĄ PRZECIWKO
ZABYTEKOM W POLSCE W 2007 ROKU

str. 10 MARZENA JAWORSKA
ODZYSKANA KOLEKCCJA POWSTAŃCZEJ
POCZTY POŁEWEJ

str. 12 JACEK GUTOWSKI
WILANOWSKIE BUŁAWY

str. 16 MONIKA KUHNKE
DZIEJE OBRAZU FRANCESCO GUARDIEGO

str. 19 MAGDALENA MARCINKOWSKA,
KAMIL ZEIDLER
SZWAJCARIA OKRADZONA

str. 22 PAWEŁ GANCARCZYK,
JOLANTA GUZY-PASIAK
ODNALEZIONY RĘKOPIŚ
ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI ZAŁUSKICH

str. 24 MONIKA KUHNKE
KATALOG STRAT

str. 28 MARIA ROMANOWSKA-
ZADROŻNA
KATALOG STRAT WOJENNYCH

str. 29
STARODRUKI

str. 30 BARBARA KALETA
INTERPOL. NAJBARDZIEJ POSZUIWANE
DZIEŁA SZTUKI

str. 32 JANUSZ A. MRÓZ
COLLEONI ZNOWU W SZCZECINIE

str. 34 ANNA KROCHMAL
POLACY I POLSKIE DZIEDZICTWO
KULTUROWE W KRAJACH EUROPY
WSCHODNIEJ (CZ. 6)

str. 37 FRANKE VAN DER WALL
OPRAC. PIOTR OGRODZKI
KRADZIEŻ ZABYTEKOWYCH KUFLI
W WÜRZBURGU

str. 40 WOJCIECH PACZUSKI
PRZYWÓZ DZIEŁ SZTUKI W PRAWIE
CELNYM WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ

str. 42 MIROSLAW BARWIK
ZAGINIONE POMNIKI STAROŻYTNEJ MYŚLI

str. 45 JAN SKŁODOWSKI
DAWNY SŁUP GRANICZNY NA PANTYRZE

str. 47 PIOTR OGRODZKI
O KSIĄŻKACH



PIOTR OGRODZKI

Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych 1988 – 2008

20 LAT W SŁUŻBIE OCHRONY ZABYTEKÓW

W tym roku mija dwadzieścia lat od powołania Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych jako samodzielnej instytucji kultury. Ta okrągła rocznica skłania do krótkiego przypomnienia historii jego powstania i podsumowania dokonań.

Będąc jednym z nielicznych, którzy całe swoje zawodowe życie związali z tą instytucją, czuję się upoważniony do przedstawienia jej historii.

Swoje powstanie Ośrodek zawdzięcza pomysłowi i determinacji jednego człowieka – Jacka Rulewicza, który dostrzegł jak wielkim problemem dla zabytków czy instytucji kultury jest zagrożenie przestępczością i pożarem. Niebezpieczeństwa takie jak kradzież czy pożar nie były postrzegane przez zdecydowaną większość ludzi kultury jako realne zagrożenia. Odbierano je często jako pojęcia abstrakcyjne, które są tylko

czystą teorią. Niestety, statystyki zarówno Policji, jak i Straży Pożarnej wskazywały, że nie mamy do czynienia z teorią – zagrożenia były jak najbardziej realne. Na domiar złego brak było służb, czy instytucji, które mogłyby służyć pomocą w działaniach prewencyjnych. Ci, którzy próbowali coś robić, nie mieli zupełnie pojęcia o specyfice ochrony muzeów, bibliotek czy zabytków. To, co można było zastosować w ochronie zakładu przemysłowego bądź banku, zupełnie nie przystawało do muzeum. Jacek Rulewicz stwierdził: *Potrzeba własnej, wyspecjalizowanej instytucji, która mogłaby prowadzić szeroko pojętą działalność prewencyjną, uwzględ-*



Publikacje z lat 1995-2008

niającą specyfikę zabezpieczanych obiektów.

W 1986 r., w ramach Dyrekcji Zamku Ujazdowskiego w Budowie, którą kierował wówczas Jacek Rulewicz, powstał wyspecjalizowany dział, którego działalność stała się zaczątkiem samodzielnej instytucji. Przez dwa lata komórka w Zamku Ujazdowskim rozwijała się i zbierała doświadczenia.

W 1988 r. minister kultury i sztuki prof. Aleksander Krawczuk powołał do samodzielnego działania Ośrodek Ochrony Obiektów Muzealnych, który koncentrował się na pomocy muzeom. Działania prowadzone były dwutorowo – bezpośrednia pomoc zgłaszającym się placówkom oraz kompleksowe wypracowanie metod i technik zabezpieczenia muzeów. Równolegle rozwijano działalność związaną z ewidencjonowaniem strat powstających w wyniku pożarów i kradzieży. Powstaje pierwszy w Polsce (jeden z nielicznych w Europie) katalog skradzionych dóbr kultury. Stałymi partnerami w działaniach prewencyjnych jest Policja i Straż Pożarna. W 1991 r. (potem w 1993 r.) współpraca z Policją zostaje usankcjonowana porozumieniem podpisanym przez Komendanta Głównego Policji i Generalnego Konserwatora Zabytków (podpisane wtedy porozumienia były podstawą współpracy i współdziałania do roku 2004, kiedy zastąpił je nowy dokument). Pierwsze lata to również nawiązywanie współpracy międzynarodowej. Niezwykle cenne doświadczenia przekazali pracownikom Ośrodka Francuzi, Anglicy oraz Szwajcarzy (projektanci jednej z najbardziej renomowanych światowych firm - CEBERUSA). Od początku podstawowymi partnerami w działaniach prewencyjnych Ośrodka byli wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

W 1991 r. Ośrodek rozszerzył swój zakres działania. W kręgu zainteresowania znalazły się nie tylko muzea, ale również biblioteki, archiwa i zabytki nieruchome.

Wśród nich szczególną pozycję miały zabytkowe obiekty sakralne. Zwiększenie zadań miało również swoje odbicie w nowej nazwie instytucji – Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych. Początek lat 90. to nawiązanie trwałych kontaktów z Międzynarodowym Komitetem ds. Bezpieczeństwa Muzeów (ICMS), będącym jednym ze specjalistycznych komitetów Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM). Współpraca z ekspertami ochrony i zabezpieczenia muzeów trwa do dzisiaj, a doświadczenia płynące z dorocznych konferencji komitetu mają ogromny wpływ na kierunki działań prewencyjnych. W połowie lat 90. miały miejsce dwa donośne wydarzenia międzynarodowe. W 1993 r. Ośrodek był odpowiedzialny za zorganizowanie konferencji ministrów kultury Państw Bałtyckich, która w całości była poświęcona ochronie dziedzictwa kulturowego. Na niej doszło do nawiązania bliskich kontaktów z przedstawicielami Interpolu, włoskiego wydziału karabinierów (Comando Carabinieri Tutela Patrimonio Artistico) oraz francuskiego Office Central de Lutte Contre le Traffic des Biens Culturels (OCBC) – specjalnych wydziałów do walki z przestępczością przeciwko dobrom kultury. Na bazie ich doświadczeń rozwijany był centralny katalog skradzionych dzieł sztuki. Drugim ważnym wydarzeniem była zorganizowana w Polsce w 1996 r. konferencja Międzynarodowego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Muzeów. Wzięło w niej udział blisko 50 ekspertów z 26 krajów.

Po objęciu stanowiska podsekretarza stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki przez prof. Tadeusza Polaka nastąpiła reorganizacja Ośrodka, który zmienił nazwę na Ośrodek Ochrony i Konserwacji Zabytków. W koncepcji prof. T. Polaka struktury Ośrodka miały stanowić podstawę przyszłego Instytutu Konserwatorskiego, który zajmowałby się wszystkimi aspektami ochrony i konserwacji zabytków. Po

zmianie kierownictwa resortu w 1998 r. został przywrócony Ośrodkowi poprzedni zakres zadań i obowiązująca od 1991 r. nazwa – Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych. W tym samym roku wprowadzono systematyczne szkolenia dla projektantów i instalatorów systemów zabezpieczeń, które odbywają się do dnia dzisiejszego według programu zatwierdzonego przez ministra kultury.

Koniec lat 90. to ważne zmiany prawne. Została uchwalona ustawa o ochronie osób i mienia porządkująca rynek ochrony i zabezpieczeń. Jej rygorom zostało poddanych blisko 25 proc. polskich muzeów. W 1997 r. zaczęła obowiązywać nowa ustawa o muzeach. Wprowadzone na podstawie jej delegacji rozporządzenie ministra kultury w sprawie zasad zabezpieczenia zbiorów przed kradzieżami i innymi niebezpieczeństwami grozącymi utratą lub zniszczeniem zbiorów stanowi obecnie fundament ochrony zbiorów muzealnych w Polsce. Na jego podstawie Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych posiada uprawnienia kontrolne w stosunku do muzeów.

W 1998 r., z inicjatywy prof. T. Polaka rozpoczęliśmy wydawanie kwartalnika *Cenne, Bezcenne, Utracone*. Publikowane są w nim artykuły poświęcone ochronie polskiego dziedzictwa kulturowego. Cennym elementem są katalogi strat wojennych i współczesnych. Ważnym dla kształtu pisma była (i jest do dzisiaj) znakomicie układająca się współpraca z Biurem Pełnomocnika ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, a następnie z Departamentem Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Szczególne podziękowania należą się Pani Izabelli Danis i Panu Jackowi Milerowi. *Cenne, Bezcenne, Utracone* porusza ważne problemy związane z ochroną i bezpieczeństwem zabytków, historią polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, poszuki-



waniami utraconych zabytków, walką z ich nielegalnym wywozem oraz zwalczaniem zagrożenia przestępczością i pożarem. Pismo przekazywane jest bezpłatnie do wojewódzkich konserwatorów zabytków i ich delegatur, wybranych muzeów, jednostek Policji, Straży Granicznej, funkcjonariuszy celnych i antykwaratów. Dzięki informacjom zawartym w piśmie udało się odzyskać wiele skradzionych dzieł sztuki, które jako utracone zostały rozpoznane przez czytelników pisma i zgłoszone pracownikom Ośrodka. Pismo systematycznie się rozwija. W bieżącym roku zwiększamy jego objętość i nakład. Uzupełnieniem kwartalnika był wydawany od 2001 r. numer specjalny, rocznik *Katalog skradzionych zabytków*, zawierający podsumowanie roku, analityczne artykuły, wykazy odzyskanych dzieł sztuki oraz informacje o poszukiwaniach międzynarodowych.

Pierwsze lata nowego milenium przyniosły w ochronie zabytków bardzo ważne zmiany prawne i organizacyjne. W roku 2003 została uchwalona ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła obowiązującą od 1962 r. ustawę o ochronie dóbr kultury. Znalazły się w niej przepisy ważne z punktu widzenia ochrony zabytków przed przestępczością i pożarem. Ustawa nałożyła na ministra kultury i dziedzictwa narodowego obowiązek prowadzenia krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. We wrześniu 2004 r. minister kultury powierzył prowadzenie ww. wykazu Ośrodkowi Ochrony Zbiorów Publicznych. Dotychczasowy centralny katalog skradzionych i zaginionych dóbr kultury został przekształcony w krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Kolejny ważny przepis, który pojawił się w nowej ustawie, dotyczy możliwości dotowania przez ministra kultury instalacji systemów

chroniących zabytki przed pożarem i przestępczością. Wcześniej obowiązująca ustawa nie dawała takiej możliwości i choć wszyscy zdawali sobie sprawę z konieczności pomocy właścicielom zabytków w inwestycjach związanych z zabezpieczeniem zabytku, to nie można było na ten cel przekazać żadnych funduszy. W październiku 2003 r. zostało uzgodnione z ministrem spraw wewnętrznych i administracji i wprowadzone w życie rozporządzenie ministra kultury w sprawie zasad zabezpieczenia zbiorów w muzeach. Jest to pierwsza regulacja prawna, która obowiązuje wszystkie muzea. Określony jest w niej podstawowy poziom ochrony i zabezpieczenia muzeów oraz zasady, jakimi należy się kierować przy modernizacji i budowie nowych zabezpieczeń. Na mocy przepisów tego rozporządzenia Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych otrzymał uprawnienia do kontroli stanu ochrony i zabezpieczenia.

Na przełomie lat 20003/2004 minister kultury wprowadził w podległych sobie jednostkach regulamin ogólnych warunków wykonania ochrony (takie możliwości dawała ustawa o ochronie osób i mienia). Oba wymienione dokumenty opracował i uzgodnił z MSWiA Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych.

W tym samym czasie minister kultury przekazał Ośrodkowi prowadzenie czynności związanych z wydawaniem pozwoleń na wywóz zabytków na stałe. Działający z upoważnienia ministra Ośrodek jest odpowiedzialny za wykonywanie wszystkich czynności administracyjnych związanych z procedurą wydawania pozwoleń na wywóz zabytków za granicę na stałe.

3 listopada 2004 r. zostało podpisane czterostronne porozumienie o współpracy i współdziałaniu w zakresie zwalczania nielegalnego wywozu zabytków. Jego stronami byli: minister finansów (w którego imieniu podpisał dokument szef Służby Celnej), mi-

nister kultury (w którego imieniu porozumienie podpisał generalny konserwator zabytków) oraz komendant główny Straży Granicznej i komendant główny Policji. Pół roku później, 10 marca 2005 roku, zostało podpisane dwustronne porozumienie generalnego konserwatora zabytków i komendanta głównego Policji w sprawie współpracy i współdziałania w zwalczaniu przestępczości przeciwko zabytkom. Nowy dokument zastąpił dotychczas obowiązujące dwa porozumienia (z 1991 i 1993 r.). W obu tych dokumentach Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych występuje jako główny podmiot działający w ramach resortu kultury w zakresie ochrony i bezpieczeństwa zabytków. Oba porozumienia, oprócz określenia zasad współpracy i współdziałania na szczeblu centralnym, dały zielone światło do rozwijania współpracy na poziomie lokalnym, wojewódzkim.

Ostatnie lata naszego działania to rozwój działań prewencyjnych i realizacja coraz większej liczby zadań związanych z uzgodnieniami dokumentacji projektowej zabezpieczenia zabytków i muzeów przed pożarem i przestępczością. Widać bardzo wyraźnie zwiększenie finansowania zadań związanych z poprawą stanu ochrony i zabezpieczenia zabytków i muzeów. Jego wynikiem jest kilkadziesiąt dokumentacji zabezpieczeń, które trafiają każdego roku do uzgodnienia do Ośrodka. Po wielkiej stagnacji końca lat 90. cieszy fakt zwiększonego finansowania ochrony zabytków. W końcu zagrożenie przestępczością i pożarem jest poważnym problemem, o czym przypominają każdego roku statystyki.

Kłopoty. Któż ich nie ma. Podsumowanie 20 lat to jednak nie pora, by je jakoś specjalnie roztrząsać. Trzeba się cieszyć tym, co udało się dokonać i mieć wewnętrzne przekonanie, że tak jak dotychczas wszystkie przeszkody i kłopoty uda się przezwyciężyć. ■